

Pléh Csaba

Az interjút készítette Kovai Melinda

Hogyan talákoztál először a *Thalassa* folyóirattal?

Fizikai helyekhez tudom kapcsolni. Ez még akkor volt, amikor a pszichológiai Intézet szociálpszichológiai részei a Nádor utcában voltak, akkor még Münnich Ferenc utcának hívták. Ezt valószínűleg a ti nemzedéketek már nem ismeri, ott az Akadémiának ma irodaépülete van. Akkor, a kommunizmus közepén abban az épületben elfért még a Pszichológiai Intézet jó része, meg egy könyvtár is, meg az MTA levéltár. Én ott a folyosón láttam a Ferit meg azt a kolléganőt (Kovács Anna szerkesztőségi titkárt – KM), aki végig vitte a *Thalassát*, és ott fizikailag tornyosultak a *Thalassa* példányai. Nem esküdnék meg, hogy ez a Nádor utcában volt, az is lehet, hogy következő helyükön, az Oktogonon. Ott kaptam fizikailag kézbe példányokat, ez valamikor a kilencvenes évek elején volt. Tehát nem mint előfizető, hanem csak úgy a kezembe nyomták, és le voltam döbbenve, hogy milyen új lap indult. Én nem ismertem az egésznek a háttérét, a Ferenczi Társaságot. Mivel az ember nem nézegeti a kolofont, egy ideig azt hittem, hogy ez a Pszichológiai Intézet kiadványa, de aztán rájöttem, hogy nem. Olvasgattam, kíváncsi voltam, aztán a Feri néhányszor elkezdett inspirálgatni, hogy írjak valamit. Összesen talán háromszor vagy négyszer írtam a *Thalassába*, egyszer talán egy előszót is. Az első egy vicces dolog volt. Bodor Péterrel még egyetemista korában, és Bánfai Beával együtt csináltunk egy vizsgálatot, ami arról szólt, hogy a tükörben való nézegetés hogyan hat az ember nyelvi ítéleteire. A tükörben való nézegetés egy *self awareness* jelenség, és tudjuk, hogy ilyenkor az embereknek rosszabb lesz a véleményük magukról. Ez egy trükkös dolog volt. Olyan mondatok megítélésre kértük őket, mint például: „Mindenki tudhassa, hogy a kígyó veszélyes”, és meg kellett ítélni, hogy ez helyes mondat-e vagy nem. Azt mutattuk ki, hogy a tükörbe nézegetés után az embereknél egy kritikusabb, a nyelvörnek és a nyelv művelésnek jobban megfelelő attitűd alakul ki. Ezt publikáltuk nyelvészeti lapokban. Amikor a Feri kérte, hogy írjak valamit a *Thalassába*, akkor a Bodorral megírtuk ennek egy metaváltozatát, azaz nem új adatokat, hanem azok új értelmezését, aminek kicsit ironikus címet adtunk: a nyelvi felettes én¹, mondván, ha ez egy ilyen pszichoanalitikus profilú lap, akkor fogalmazzuk át ezt az egész *self awareness* problémát. Utána, nem tudom, hogy került a *Thalassa* bűvkörébe Révész Géza, de róla csinált a Feri egy tematikus számot. Révész Géza a pszichoanalízistől elég messze eső

¹ Pléh Csaba, Bodor Péter: A nyelvi szuperego és a stigmatizáció kérdése a magyar nyelvközösségben. *Thalassa*, 2001, 12(1): 3-19. [http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(12\)2001_1/003-19_Pleh-Cs_Bodor-P.pdf](http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(12)2001_1/003-19_Pleh-Cs_Bodor-P.pdf)

ember volt, talán valamilyen évfordulóra készült az a lapszám.² Révésznek annyi volt a kapcsolata a pszichoanalízissel, hogy a rövid életű egyetemi tanszékén 1918 novembere és 1919 júniusa között Hermann Imre a tanársegédje volt, és ők nagyon jó kapcsolatban voltak utána, amikor Révész már Amszterdamban élt. Sokat leveleztek, és Révész próbált segíteni Hermannnak elhelyezni a cikkeit nyugati folyóiratokban. Az én cikkem nem erről szólt.³ Aztán készített a Feri egy tematikus számot a neuropszichoanalízisről.⁴ Abba írtam egy összefoglaló, review cikket⁵ arról, hogyan jelenik meg az 1950-es évektől a nem tudatos feldolgozás problémája a kísérleti pszichológiában, és aztán hogyan jelenik ez meg többször újra. Elsősorban egy Erdélyi nevű argentin-amerikai magyar szerzőnek⁶ különböző korszakait elemezgetve próbáltam bemutatni, hogy vezet át a perceptuális elhárítás és a küszöb alatt észlelés problémája ma az idegtudományokba, neuropszichoanalízisbe. Visszatérve a kérdésre, a *Thalassát* tehát úgy ismertem meg, hogy a kezembe nyomták, és kértek tőlem cikkeket különböző lapszámokhoz.

Mi volt a benyomásod, akkor a kilencvenes években hol helyezkedett el a *Thalassa* az akkori szakmai folyóiratok között?

A magyar pszichoanalitikus mozgalom hivatalossá válása is arra az időre esik. Tehát ahhoz képest, amihez szokva voltam, ez egy nagyon zártnak tűnő lap volt. Én azt nagyon pozitívnak gondoltam, hogy a Feri mindenféle nem pszichoanalitikus embereket is rávesz, hogy írjanak valamit ide. Mert az alapbenyomásom az volt, hogy néhány tucat pszichoanalitikus és az iránt érdeklődő, mondjuk, humán embernek a belső világához kapcsolódik a lap. De nem csak Magyarországon van ez így. Az egész világon nagyon sok ilyen lap van, nem csak pszichoanalitikus körökben. Például van a világon ötven ember, aki az irodalmi képzelettel foglalkozik, és azoknak van egy lapjuk. Korábban, a hatvanas vagy a nyolcvanas évek magyar pszichológiai nyilvánosságában nehezen volt elképzelhető, hogy ilyen zárt közösségnek szóló lapok létrejöhessenek. De azóta létrejöttek. Van külön lapja a viselkedésterápiának és hasonlók. A *Thalassa* az első ilyen fecske volt a pszichológus világban.

Változott szerinted ez a szerep az azóta eltelt 30 évben?

Ez nem csak *Thalassát* érinti, de az utóbbi tíz évben radikálisan megváltoztak az olvasási szokásaink. A kilencvenes években még több amerikai folyóiratot saját pénzemen előfizettem, és itt nem a pénz az érdekes, hanem az, hogy megjött a szám,

² A lapszám az 1918-19-es forradalmak 90. évfordulójára készült: Pszichoanalízis Magyarországon 1918-1919. *Thalassa*, 2009, 20(4.) [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(20\)2009_4.html#20094](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(20)2009_4.html#20094)

³ Pléh Csaba: Révész Géza: Egy sors feszültségei levelezése és székfoglalója tükrében. *Thalassa*, 2009, 20(4): 75-100. [http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(20\)2009_4/075-100_Pleh-Cs_Revesz-Gezarol.pdf](http://thalassa.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(20)2009_4/075-100_Pleh-Cs_Revesz-Gezarol.pdf)

⁴ Az *Imágó Budapest* „Pszichoanalízis és idegtudomány” c. 2011/2, 3-as számai Lénárd Kata szerkesztésében. <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/19-pszichoanalizis-es-idegtudomany-i.html> és <http://imagobudapest.hu/10-lapszam/3-pszichoanalizis-es-idegtudomany-ii.html>

⁵ Pléh Csaba: Kísérleti és neurális Freud-értelmezés ma. *Imágó Budapest*, 2011, 22(2): 45-76. http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2011_2/045-76_Pleh-Cs.pdf

⁶ Matthew Erdélyi, lásd Pléh Csaba: Kísérleti és neurális Freud-értelmezés ma. *Imágó Budapest*, 2011, 22(2): 45-76. http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2011_2/045-76_Pleh-Cs.pdf

kinyitottam és olvastam. Ma már az ember a digitalizáció révén úgy olvasgat, hogy keresi, ami érdekli. A folyóiratoknak az az integratív szerepe, hogy kézbe veszem a számot azért, hogy elolvassam, mi történik a világban ezen a területen, ma már nagyon kevésbé van meg. Ez szerintem egy dráma, mert más folyóirat-szerkesztést igényel. Minden folyóirat az absztraktokat és kulcsszavakat tartja fontosnak, mert tudja, hogy úgy fogják megtalálni a cikkeit. Régen az ember kézbe vette a lapot, és nézte, mi van benne. Ez mára megváltozott. Ez vonatkozik az *Imágóra* is, hogy nem veszed kézbe.

Már nem is tudnád.

Nem is tudnám. De ez az olyan nyomtatott lapoknál is így van, mint az *Alkalmazott Pszichológia* vagy a *Magyar Pszichológiai Szemle*. Azokat se veszed kézbe, hogy a fürdőkádban átolvassd.

A lap pszichoanalitikus tematikája tudott kapcsolódni a te munkásságodhoz, vagy annak valamelyik szakaszához? Volt olyan lapszám, ami érdekes volt számodra?

Sok olyan tematikus szám volt, ami pszichológiatörténettel foglalkozott. Az egyik mozgó problémám mindig a pszichológiatörténet volt. A *Thalassának* legalább egyharmada történeti témákkal foglalkozott, és a tematikus számoknak is legalább harmada, de lehet, hogy ha az ember pontosan megnézi, akkor több is, talán a fele is történeti kérdésekkel foglalkozik, magyar és általános értelemben vett pszichológiatörténettel. Másrészt a modern kognitív pszichológia az információ feldolgozó modellekkel, ha nagyon általánosan akarok fogalmazni, nagyon relativizálta a tudatos és nem tudatos feldolgozás egész problémáját, és ez elég természetesen hozzákapcsolódik a pszichoanalitikus gondolkodás különböző megfogalmazásaihoz. Ha például olyan klasszikus terminológiát akarsz használni, mint a tudatelőttés, akkor mindig csak egy folyamatról van szó, amiben néha vannak tudatos szigetek, vagy van néha aktív ellenfolyamat. Ez nagyon izgalmasan érintkezik a kognitív pszichológiának azzal a problémájával, miszerint minden feldolgozás alulról felfelé működik, vagy pedig vannak felülről lefelé ható tényezők. Ha így akarod nézni, akkor az elfojtás és az ennek megfelelő nem tudatos folyamatok a pszichoanalitikus örökségből megfeleltethetőek egy felülről lefelé feldolgozási lépésnek. Ezzel azt akarom mondani, hogy az ember mint kísérleti pszichológus önkéntelenül is keres kapcsolatokat a – mondjuk így, hogy – pszichoanalitikus metapszichológia és a modern kísérleti pszichológia között. A másik éppen ennek az ellentéte, ahol a pszichoanalízisből nem a kísérleti inspirációkat veszed át, hanem az egyedi jelentésemes események Sherlock Holmes-i megfejtő attitűdjét. Ez meg arra figyelmezteti állandóan a kísérleti pszichológust, hogy egyáltalán nem biztos, hogy a kísérletező tudományos hozzáállása az egyetlen lehetőség. Ha így nézed, akkor a pszichoanalitikus szemlélet a kliensek értelmezése révén egy állandó figyelmeztetés, hogy a pszichológiának kell, hogy legyen egy teljes személlyel kapcsolatos hermeneutikus attitűdje is. Ebben változott a felfogásom. Húsz évvel ezelőtt még abban hittem, hogy a pszichoanalízis és a kognitív pszichológia legérdekesebb

kapcsolata az, hogy a kísérleti szemlélet eredményei és a pszichoanalitikus megfontolások valahogy konvergálnak. Ma már azt gondolom, hogy a pszichoanalitikus felfogás egy alapvetően értelmező felfogás, ami sosem fog egy fekete-fehér számmisztikába átvihető természettudománnyá válni. Ez tudom, hogy nagyon érzékeny kérdés, mert anyagi és mindenféle okból, bármit csinálunk, arra azt kell mondani, hogy tudomány. A tudomány majdnem olyan már, mint a vallás. A mai érettségemmel sokkal inkább hajlok arra, hogy a pszichoanalitikus szemléletmód az örök egyedi jelentésértelmezés fontosságát adja a pszichológiának.

Volt esetleg olyan konkrét lapszám, amelyik fontos volt?

Összefolynak már az emlékek. A neuropszichoanalízis szám biztosan. Meg volt egy olyan szám, ami az én mai rekonstrukciómban Lacan körül forog, arra nem emlékszem, hogy „strukturalizmus a pszichoanalízisben” vagy konkrétan Lacan volt a téma.⁷ Az is fontos volt számomra.

Van-e olyan történeted, emléked, ami a folyóirathoz kapcsolódik, és szívesen elmesélnéd?

Ez inkább anekdotikus, az Anna [Borgos – KM] tudja, hogy pár évvel ezelőtt megkért, hogy írjak a Thienemannról⁸ az *Imágó* „Nyelv és pszichoanalízis” számába. Azért volt ez ironikus, mert 2015-ben Pécsen ilyen furcsa emberek, történészek, meg irodalomtörténészek szerveztek egy Thienemann-konferenciát, érdekes, hogy pszichoanalitikusok nem voltak ott. Fogalmam sincs, hogy miért nem hívták őket, hiszen Pécsen ott van az Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program. Mindenesetre akkor én már írtam egy tanulmányt Thienemannról⁹, úgyhogy mondtam az Annának, hogy akkor inkább a Fónagyról írnék¹⁰, mert ezek a történészek már kiverték belőlem, hogy a Thienemannról írjak valamit. Ez inkább egy érdekesség, hogy még egy olyan kis világban is, mint Magyarország, és még egy olyan kicsi egyetemen is, mint a Pécsi Tudományegyetem, így tudnak egymás mellett elmenni dolgok. Ez az egész Pécsen volt, a pécsi történészek és irodalmárok szervezték, ott, ahol a pécsi Elméleti Pszichoanalízis program van, és az egész konferencia Thienemannról szól. És nem tudnak egymásról.¹¹ Ilyen párhuzamos univerzumok tudnak létezni egymás mellett még ma is.

⁷ *Thalassa*, 1993, 4(2). Jacques Lacan munkássága.

[http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/\(04\)1993_2.html#19932](http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/(04)1993_2.html#19932)

⁸ Thienemann Tivadar (1890-1985) germanista, irodalomtörténész, nyelvpszichológus, a magyar szellemtörténet egyik vezéralakja.

⁹ Pléh Csaba: Thienemann nyelvpszichológiája a pszichoanalízis és a pszicholingvisztika határán. In: P. Müller Péter (szerk.): *Thienemann Tivadar és a szaktudományok. Írások születése 125. évfordulója alkalmára*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2016, 177-189.

¹⁰ Pléh Csaba: A kettős kódolás és a nem tudatos mozzanatok a nyelvben: Fónagy Iván koncepciója. *Imágó Budapest*, 2018, 7(3): 19-29.

http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2018_3_Nyelv_es_pszichoanalizis/IB_2018_3sz_pp019-29_Pleh.pdf

¹¹ Kis pontosítás: A konferenciáról tudunk (ha a kötetről nem is), épp ezért kértük fel Pléh Csabát erre a tanulmányra. (A szerk.)